

OS SOCIOLECTOS GALEGOS*

FRANCISCO DUBERT GARCÍA
Instituto da Lingua Galega

0. Introducción

Dúas preocupacións habituais na lingüística galega son o esclarecemento das diferentes variedades lingüísticas e o estudio das interferencias castelán > galego e galego > castelán. Neste traballo proponho unha organización do espacio sociolectal galego tomando en consideración a situación de linguas en contacto que vivimos. Para acometer esta tarefa, empregarei a vella idea do contínuum xeolectal aplicada á dimensión de variación diastrática. A noción de contínuum sociolectal usada para describir a realidade lingüística galega xa foi utilizada por Álvarez Cáccamo (1989), pero fronte á idea que me parece que subxace no seu traballo (a existencia dun contínuum lingüístico que ten nun extremo o castelán estándar e no outro o galego estándar), eu considerarei que en Galicia existen dous grandes conxuntos de variedades lingüísticas: un conxunto de variedades lingüísticas galegas e outro conxunto de variedades lingüísticas españolas; cada un destes conxuntos de variedades conforma un contínuum diferente, de modo que existe un contínuum de variedades galegas e outro de variedades españolas. Como veremos, proporei fragmentar as diferentes variedades de cada contínuum en función da cantidade de trazos da lingua contraria que presentan.

Para acometer esta tarefa pretendo, primeiro, reflexionar sobre o status teórico das variedades lingüísticas; segundo, presentar con brevidade os traballos doutros investigadores que se enfrontaron á variación social da lingua galega; e, terceiro, presentar unha nova proposta de clasificación fundada en conceptos propios da crioulística. Con todo, antes de continuar debo sinalar que a clasificación que aquí presento xorde dunha intuición persoal fundamentada no meu coñecemento do galego e do castelán falados en Muros (A Coruña), e non dunha análise empírica so-

---

* Agradézolles a R. Álvarez, H. Monteagudo e a X. L. Regueira os esclarecedores comentarios que fixeron de versións previas deste artigo.

bre un conxunto de textos. Debe, polo tanto, ser considerada máis unha proposta de investigación có resultado dunha investigación.

1. O status teórico das variedades lingüísticas

É un feito que poderíamos establecer dúas grandes correntes teóricas na lingüística contemporánea: a primeira, exemplificada por Saussure ou Chomsky, contempla o seu obxecto de estudio como un ente mental; a segunda, exemplificada por Bloomfield ou Coseriu, considera o seu obxecto de estudio os textos producidos polos falantes. Tomando a terminoloxía que Bloomfield creou, poderíamos dicir que os dous primeiros autores representan un enfoque *mentalista*, mentres que os dous segundos seguen un enfoque *materialista*. Nun traballo anterior (Dubert, no prelo 1), sinaléi esta división e referínme ó enfoque mentalista como o estudio dos *coñecementos lingüísticos do falante* e ó materialista como estudio das *estructuras gramaticais inmanentes nos textos*. Mentres que o primeiro tenta describir cómo é o coñecemento que lle permite a un falante producir ou entender enunciados, o segundo estudia as estruturas que emerxen na análise dos textos producidos. Tras comentar brevemente os dous enfoques, vou defender que só o enfoque *materialista* pode dar conta da existencia e formas das variedades lingüísticas.

1.1. Enfoque mentalista

Para sinalar cál é o verdadeiro obxecto de estudio da lingüística, Saussure comeza reconstruíndo o que el denomina “circuíto da palabra” (Saussure, pp. 76-80), i.e., un acto de comunicación establecido por medio da linguaxe. Segundo Saussure, no cerebro dun individuo *A* existen uns feitos de consciencia que Saussure denomina *conceptos*; estes *conceptos* están asociados a unhas *imaxes acústicas* que lles serven de expresión. Tanto estas entidades conceptuais coma estas imaxes acústicas son de carácter *mental* ou *psíquico*: “supoñamos que un concepto dado desencadea no cerebro unha imaxe acústica correspondente: este é un fenómeno enteiramente *psíquico*”. Cómpre salientar que Saussure insiste en que “é de capital importancia advertir que a imaxe verbal non se confunde co son mesmo, e que é tan lexitimamente psíquica coma o concepto que lle está asociado” (Saussure, p. 77). A seguir, dáse un proceso *fisiolóxico*: “o cerebro transmite ós órganos da fonación un impulso correlativo á imaxe”. Despois vén un proceso *físico*: “as ondas sonoras propáganse da boca de *A* ó oído de *B*”. E a partir de aí acontece no cerebro de *B* un proceso in-

verso, polo que as ondas sonoras acaban evocando os conceptos mentais¹.

Dentro deste circuíto, Saussure localiza a súa proposta de obxecto de estudio, que el denomina *lingua*, “na porción determinada do circuíto onde unha imaxe acústica vén asociarse cun concepto”. De feito, a *lingua* é un tipo de mecanismo mental que, dun lado, liga conceptos e imaxes acústicas, dando orixe a signos; e, doutro lado, subministra esquemas para que enxertemos neles signos simples, de modo que así poidamos crear signos máis complexos. Gracias a que coñecemos os signos e os esquemas podemos participar no circuíto da palabra, i.e., crear ou entender enunciados. A *lingua* é, polo tanto, un determinado tipo de coñecemento que nos permite acometer unha tarefa.

A *fala*, pola súa parte, é todo aquilo que no circuíto da palabra é execución dese mecanismo mental. En palabras de Saussure, a *fala* constitúese de dúas entidades heteroxéneas:

1.º as combinacións polas que o suxeito falante utiliza o código da lingua con miras a expresar o seu pensamento persoal; 2.º o mecanismo psicofísico que lle permite exteriorizar esas combinacións (Saussure, p. 79).

A fala é a suma de todo o que as xentes din, e comprende: a) combinacións individuais, dependentes da vontade dos falantes; b) actos de fonación igualmente voluntarios, necesarios para executar tales combinacións. Non hai, destarte, nada de colectivo na fala; as súas manifestacións son individuais e momentáneas (Saussure, p. 84).

A primeira entidade refírese ó uso da lingua para expresar algo e ós seus resultados, *os textos*, que son o resultado de actos de fala creados a través dos saberes procedementais que constitúen a lingua; a segunda entidade refírese ó proceso de fonación, i.e., ó proceso que traduce as *imaxes acústicas* en *eventos audibles*.

Noam Chomsky, pola súa parte, tamén considera que o obxecto de investigación da teoría lingüística son entidades mentais. Para el, “hai unha compoñente na mente/cerebro humano dedicada á linguaxe” denominada *facultade da linguaxe*. A pesar das diferentes reformulacións que a súa teoría sufriu desde as súas orixes, segue mantendo abertamente algúns postulados básicos: “a facultade da linguaxe ten alomenos dúas compoñentes: un sistema cognitivo que almacena información e uns sis-

---

¹ Hoxe sabemos que o esquema é máis complicado, pois *B* non só é receptor pasivo das ondas sonoras: debe reconstruír activamente moito do que *A* lle quere contar non só a partir das ondas sonoras, senón tamén a partir dos acenos ou demais signos paralingüísticos que *B* empregue, do conxunto de coñecementos previos que comparten emisor e receptor e do contexto en que se produce o acto comunicativo. Con todo, o que se nos relata arriba constitúe a parte fundamental e imprescindible desde un punto de vista estrictamente lingüístico.

temas de actuación que acceden a esa información e a utilizan de distintas formas” (Chomsky 1995, p. 11). O sistema cognitivo é o principal foco de interese deste autor.

Mentres que a noción saussureana de *lingua* é social (para Saussure, a *lingua* está repartida nos cerebros dos membros da comunidade, pero en ningún deles está completa, senón que só existe completa na comunidade), o sistema cognitivo chomskyano é unha entidade absolutamente persoal. De feito, Chomsky (1986, pp. 15-24) chámalle a ese saber *lingua-I*, onde *I* vale por ‘interna’ (á mente do individuo) e ‘individual’ ou ‘idiolectal’; e emprega a etiqueta *lingua-E*, onde *E* vale por ‘externa’, para denominar

- a) o uso da *lingua-I*,
- b) os textos producidos gracias ó coñecemento da *lingua-I* e,
- c) os constructos que acostumamos denominar *linguas*, *dialectos*, *xoelectos*, *sociolectos*, *estilos*...

Desde o meu punto de vista, a noción de *lingua-E* é heteroxénea de máis, pois é claro que recobre diferentes realidades. Pola súa parte, a noción chomskyana de *lingua-I* é diferente da saussureana de *lingua*. Un ente que reside na mente de cada individuo posúe unha natureza diferente da que ten un ente resultante da media do que se rexistra na mente de tódolos individuos: o primeiro é un ente específico, que existe nunha mente/cerebro; o segundo é, por forza, un ente abstracto que non ten soporte no cerebro de ninguén: só pode existir nunha especie de mundo platónico. Ó meu xuízo, na *lingua* saussureana mestúranse a noción de coñecementos lingüísticos de cada falante coa noción de lingua como obxecto histórico externo á mente/cerebro dos individuos (o terceiro conxunto de elementos englobados na *lingua-E*).

Con todo, e para ser xusto, cómpre dicir que o material obxecto de estudio dos lingüistas mentalistas ó que se lle aplica a noción chomskyana de *lingua-I* non é un ente tan real como podería pensarse, senón máis ben un ente ideal. Chomsky, nun dos fragmentos máis famosos da historia da lingüística, asevera que “a teoría lingüística está interesada primariamente nun falante-oínte ideal, nunha comunidade lingüística completamente homoxénea, que coñece a súa lingua perfectamente” (1965, p. 3). Sen embargo, é un feito que non tódolos falantes dunha mesma *lingua-E* saben a mesma *lingua-I*. No fondo, os lingüistas mentalistas idealizan unha *lingua-I* homoxénea para poder describir algo homoxéneo, cousa que, como veremos, tamén fan os lingüistas materialistas. Sobre esta idealización afirma Jackendoff:

Unha vez que recoñecemos que a xente non necesariamente posúe idénticas estruturas cognitivas internas, a cuestión xorde acerca de qué constitúe, por exemplo, o “inglés” -ou, incluso mellor, o “inglés americano estándar”-. Eu suxiro que o uso dos nomes das linguas é unha reificación

inocua do que de común existe no coñecemento lingüístico funcional dunha comunidade de falantes percibida como tal. Cando baixamos ás diferencias dialectais ou individuais, podemos deixar a idealización en tanto que necesaria sen ningún problema. Outra vez, isto é a práctica común na lingüística.

Imaxino, pois, que falar dunha lingua en lingüística é un pouco coma falar de especies en bioloxía: un reconece que os membros dunha especie non son xeneticamente idénticos; e xorden ás veces casos en que o que aparentemente é unha especie vai transformándose ós poucos noutra ó longo dun espacío xeográfico. ¿Significa isto que non hai especies? Algúns biólogos pensan así. Pero en tanto que nós miramos o termo como unha primeira aproximación conveniente, non parece haber maldade nel (2002, pp. 35-36).

Para min, a cuestión non é saber qué se entende por “inglés” ou “galego”, senón qué *lingua-I* dicimos estar investigando cando facemos lingüística. Sen embargo, debe quedar claro que, efectivamente, a existencia desta *lingua-I* ideal non impide a existencia de cada unha das *linguas-I* que cada falante ten interiorizada na súa propia mente/cerebro. Aínda que non sexan estas as *linguas-I* que xeralmente que tentan describir os lingüistas, asúmese que o mecanismo xeral que fai funcionar a *lingua-I* ideal é o mesmo que fai funcionar as *linguas-I* reais.

1.2. Enfoque materialista

Leonard Bloomfield, pai do estruturalismo americano, non aceptou o enfoque *mentalista* e considerouno pouco ou nada científico. Para Bloomfield, “na división do labor científico, o lingüista enfróntase ó sinal da fala (*r.....s*); non é competente para tratar problemas de fisioloxía ou de psicoloxía” (1933, p. 32). Para comprender ben a cita é preciso deixar claro que se quere dicir coa función (*r.....s*). A letra *r* representa un enunciado lingüístico desde a perspectiva do emisor: *r* é unha resposta lingüística a un estímulo; este estímulo produce unha serie de movementos no aparello fonador do emisor que crea ondas sonoras que constitúen a resposta *r*. A letra *s* refírese a ese mesmo enunciado (a ese conxunto de ondas sonoras) cando acadan os tímpanos do receptor, de modo que se transforma nun estímulo para que o receptor produza unha determinada resposta. O conxunto de ondas sonoras, i.e., o texto que transportan, é o obxecto de investigación do lingüista: “como estudiosos da linguaxe [...] atínxenos precisamente o evento de fala” (1933, pp. 27). Máis aínda: Bloomfield (1926, pp. 26-27) define unha *lingua* como a totalidade dos enunciados que poden ser feitos nunha comunidade lingüística (el fala de *speech-community*, comunidade de fala).

Da mesma maneira se expresa Eugenio Coseriu. Para el, o “acervo lingüístico”, “linguaxe virtual” ou o conxunto de saberes necesarios que

son “condición do falar” (p. 91), non é un ente que interese directamente ó lingüista:

O termo linguaxe nomea, pois, un concepto que, para nós, se identifica co falar concreto, é dicir, coa actividade lingüística, dado que o aspecto psíquico (...) non é máis ca linguaxe «virtual», ou sexa, por un lado, memoria estratificada, xeneralizada e formalizada de actos lingüísticos reais e, polo outro lado, condición e posibilidade dun novo falar concreto (Coseriu, p. 92).

Coseriu considera esta noción de “acervo lingüístico” ou “linguaxe virtual” como un ente psicolóxico ou psíquico e, en consecuencia, como algo exterior á lingüística; esta disciplina “estructura as súas abstraccións exclusivamente sobre a base de feitos concretamente rexistrados, e non sobre virtualidades ou conxuntos de representacións non investigables con medios glotolóxicos” (Coseriu, pp. 93-94). De feito, tanto Coseriu (p. 91) coma Bloomfield (1933, p. 32) cren que esta *gramática mental* debe ser obxecto de estudio dos psicólogos e non de lingüistas.

Non deixa de ser curioso que Bloomfield, un dos pais da lingüística americana, criticase o enfoque mentalista dos seus predecesores e que Chomsky, o máis conspicuo representante da lingüística americana actual, defenda o mentalismo como única vía de dar conta do fenómeno da linguaxe; e que Saussure, que vén sendo considerado pai do estruturalismo europeo, tivese unha postura mentalista e que Coseriu, un dos mellores representantes do estruturalismo europeo actual, sexa partidario do materialismo.

1.3. Lugar das variedades lingüísticas

As diferentes aproximacións que acabo de presentar pídenlle diferentes tarefas á lingüística. Non vou entrar agora en cál delas me parece máis desexable: máis ben creo que todas elas son complementarias e que non existe unha única vía de facer lingüística. Sen embargo, é preciso mostrar que existen, cando menos, estas dúas perspectivas (alén doutras: formalismo vs. funcionalismo), porque creo que a identificación de variedades lingüísticas é un labor que só se pode facer adecuadamente desde a perspectiva materialista. A razón foi levemente insinuada arriba: Chomsky acerta cando afirma que unha *lingua-I* é un obxecto específico do mundo natural que reside na mente/cerebro de cada falante. Tamén existen como obxectos específicos os textos que os falantes producen, todos eles diferentes, e todos eles derivados de *linguas-I*, que son os entes que lles

dan valor comunicativo². Pola contra, tanto as linguas históricas coma as variedades lingüísticas, diferentes modalidades de *lingua-E*, son constructos creados con diferentes finalidades e por axentes distintos. En virtude de certas convencións e crenzas, as persoas están dispostas a aceptar que un determinado conxunto de textos está producido nunha lingua ou nun dialecto concretos. O caso do galego é paradigmático: existen falantes que clasifican os textos que producen como textos galegos, existen falantes que os clasifican como galego-portugueses, falantes que os clasifican como portugueses, como castrapo...

As linguas históricas coserianas son entidades que resultan de como as persoas ven e explican a realidade; creacións socioculturais elaboradas por grupos de falantes que se identifican fronte a outros grupos de falantes como falantes dunha lingua e non doutra. É recoñecido por todos que non existen criterios lingüísticos puros que delimiten linguas históricas ou que agrupen unhas falas con outras dentro dunha lingua histórica concreta, senón só criterios políticos ou culturais. Como me recorda Henrique Monteagudo, os falantes tamén identifican diferentes *xeitos de falar* dentro das súas linguas históricas; isto significa que non só identifican linguas históricas e non só se identifican como falantes dunha determinada lingua histórica, senón que dentro das linguas históricas tamén aprecian variedades e tamén se inclúen en variedades que eles son capaces de intuír; a súa apreciación das variedades consiste en identificar nos textos producidos por outros falantes unha serie de ítems que funcionan a xeito de marcas ou índices. Nun traballo anterior (Dubert, no prelo 2), propuxen denominar estas entidades como *dialectos*, fronte ás variedades xeolingüísticas que delimitan os dialectólogos. O recoñecemento da existencia destes ítems marcados e destes *dialectos* e o seu estudo constitúense elementos fundamentais para explicar o cambio lingüístico.

Pola súa parte, as variedades lingüísticas, tamén diferentes tipos de *linguas-E*, son entidades creadas polos lingüistas ó abeiro dunha determinada teoría lingüística. Son, polo tanto, unha ferramenta e un froito dun determinado modo de análise científica dos textos producidos nos actos de fala. Neste sentido, cómpre insistir en as variedades lingüísticas (e, no caso que nos ocupa, os sociolectos) son *entes abstractos* e non *entes mentais*

---

² “O sistema de coñecemento conseguido -a lingua-I- asigna un status a cada evento físico relevante, i.e., a cada onda sonora. Algunhas son oracións cun sentido definido (literal, figurativo ou o que sexa). Outras son intelixibles con, quizais, un significado concreto, pero están mal formadas dun xeito ou doutro [...]. Algunhas están ben formadas, pero son intelixibles. A algunhas asígnaselles unha representación fonética pero nada máis; son identificadas como oracións posibles dunha lingua, pero non da miña. Algunhas son mero ruído. Existen moitas posibilidades. Diferentes linguas-I asignarán diferentes status en cada unha desas ou doutras categorías” (Chomsky 1986, p. 26).

individuais; os lingüistas materialistas crean estes obxectos por diversas razóns: manipular un obxecto de estudo uniforme no mar de diversidade que topamos nos textos, de modo que se poidan enfrontar ás estruturas gramaticais inmanentes que neles se perciben sen que os datos muden continuamente e de modo que o lingüista poida elaborar xeneralizacións gramaticais válidas³; ou ver cómo determinados elementos lingüísticos correlacionan con outros elementos extralingüísticos...

Desde a unha perspectiva materialista, Coseriu insiste varias veces en que estes entes abstractos non pertencen á esencia da linguaxe (para el, un conxunto de textos, de secuencias de sons que evocan conceptos), senón que pertencen á teoría da lingüística. De feito, a propia noción de *lingua* é abstracta, pois a *lingua* é para Coseriu un conxunto de textos (os únicos obxectos concretos) *máis ou menos* homoxéneos:

O concepto de *lingua* non encontra a súa xustificación na visión retrospectiva desde o acto lingüístico e na formalización «en profundidade» dese mesmo acto, senón, máis ben, na xeneralización que se establece «en amplitude» sobre a base dunha serie de actos lingüísticos, abarcando os aspectos comúns que neles se comprobán. Na análise en profundidade, destácase o que nun acto lingüístico é só *normal* e o que é *funcional*, con respecto ós seus modelos; no exame en amplitude, compróbase o que é común, o que é *isoglosa*, nunha serie de actos lingüísticos considerados, sen preocuparnos, ademais, de se algúns deles son modelos doutros. Noutros termos, o concepto de lingua non é *analítico*, senón *descritivo* e *sintético*, constituíndose como *sistema de isoglosas*, sobre a base do que chamamos *material lingüístico* (suma de actos lingüísticos) (Coseriu, p. 102).

A visión retrospectiva refírese ós textos xa producidos que serven de modelo ós actos lingüísticos novos; a visión en profundidade é o estudo dun acto de fala concreto no que podemos atopar as nocións de *norma* (o que é *normal* no acto de fala, establecendo a normalidade na semellanza a modelos lingüísticos anteriores) e de *sistema* (o que é *funcional*, establecendo a funcionalidade na capacidade de distinguir significados); a visión en amplitude refírese ó que un texto comparte con outros. É claro que estes atributos da lingua coseriana son aplicables ás variedades lingüísticas, que non son máis ca abstraccións que reflicten dun modo indi-

---

³ Unha xeneralización como “a función de complemento directo pode ser desenvolvida por *te*, pronome acusativo non-reflexivo P2-Sing.” é válida para moitos textos; sen embargo, non para todos: nos textos que produce *meu pai* cabe unha xeneralización como “a función de complemento directo pode ser desenvolvida por *che*, pronome acusativo non-reflexivo P2-Sing.”. As dúas son asercións verdadeiras cando se aplican ós textos adecuados.

recto e obrigatoriamente imperfecto o acervo lingüístico con que cada un dos falantes produce os textos englobados nesa variedade.

Debo ademais sinalar que unha característica que atopamos nas variedades lingüísticas é que non teñen por qué ser entidades homoxéneas: abonda con que nuns determinados textos localicemos uns trazos concretos que se relacionen con trazos extralingüísticos para que poidamos incluír aqueles textos nunha determinada variedade. Cómpre, pois, termos en conta as dúas matizacións que nos presenta Berruto:

As tres dimensións de variación non actúan illadamente, senón que interactúan e se interfíren en varios modos. En primeiro lugar, unha produción lingüística concreta dun falante calquera terá sempre unha colocación simultánea ó longo dos tres eixes: no diatópico, no diastrático e no diafásico. En segundo lugar, trazos lingüísticos orixinaria e primariamente marcados como diatópicos poden asumir valor (aínda máis) marcado diastraticamente, e trazos marcados en orixe como diastráticos poden asumir valor marcado diatopicamente, de xeito tal que marcaxe diatópica, diastrática e diafásica se presentan xeralmente inextricablemente copresentes (Berruto 1995, pp. 149-150).

Como vemos, a primeira matización ten que ver cos eixes de variación e clasificación dos textos e a segunda co valor sinalador dos ítems dentro dos propios textos. En canto ó primeiro punto, Berruto transmítenos unha idea importante: as dimensións de clasificación dos textos son rudimentos teóricos que preexisten, a modo de esquema previo, a calquera análise que elaborem, i.e., a teoría predí que un texto debe pertencer a unha variedade sintópica, a unha variedade sinstrática e a unha variedade sinfásica; e que nunha lingua existen máis dunha variedade sintópica (pois contén variación diatópica), máis dunha variedade sinstrática (pois contén variación diastrática) e máis dunha variedade sinfásica (pois contén variación diafásica). Un mesmo texto pode ser contemplado desde varias perspectivas: se o contemplamos desde o punto de vista diatópico, teremos un xeolecto; se o observamos desde unha perspectiva diastrática, obteremos un sociolecto; desde esta perspectiva diafásica, detectaremos un estilo... Cando empregamos as tres perspectivas a un tempo e dentro da perspectiva sincrónica, obtemos o que Coseriu denomina unha *lingua funcional*, que tamén é un ente abstracto.

En canto á segunda matización, salienta que os trazos ou ítems lingüísticos non teñen un valor sinalador absoluto. Un ítem concreto pode ser, nuns casos, indicio de que o texto pertence a unha variedade e, noutros casos, indicio de que pertence a outra: a palabra *avó*, en compañía da *gheada*, do *seseo laminal*, de formas tipo *irmán* (mas.) ~ *irmán* (fem.), *ti collestes*, *el comiu* ~ *el partiu*, *nuite* ~ *muito*, *cando quiras*... pode ser indicio da variedade recollida a un ancián dunha aldea de Carnota; a palabra *abuelo* en compañía dos mesmos trazos pode ser indicio da fala dun rapaz

novo da mesma localidade. A palabra *avó*, con ausencia de trazos coma a *gheada* e o *seseo*, e en compañía de formas tipo *irmán* (mas.) ~ *irmá* (fem.), *ti colliches*, *el comeu* ~ *el partiu*, *noite* ~ *moito*, *cando queiras*, *vós colledes...* pode ser indicio da variedade recollida a un profesor da Universidade durante as horas de clase. Outro exemplo provén do *seseo*. Moitos falantes galegos sesean porque o seseo é un trazo que lle corresponde ó xelecto que falan; algúns falantes galegos sesean para aproximar os seus textos ós textos comunmente clasificados como portugueses (aínda que proveñan de xelectos non seseantes). A maioría esmagadora dos primeiros empregan a *gheada*, e dannos con estes trazos e outros máis unha certa información xeográfica; a maioría esmagadora dos segundos evítana, e dannos con este trazo e outros máis, unha certa información social. Así pois, dentro de cada variedade encontraremos unha determinada serie de ítems que non encontramos ou encontramos en menor ou maior medida noutras variedades; o valor sinalador dun ítem non é absoluto, non depende do ítem en si, senón da relación que se pode establecer, dun lado, entre ese ítem e tódolos outros que o acompañan e, doutro lado, entre ese ítem e os factores extralingüísticos cos que o podemos relacionar.

Estas dúas matizacións teñen unha nova implicación que a seguir presento. Unha variedade é un ente necesariamente estático, xa que xorde de contemplar a linguaxe en sincronía. Sen embargo, os textos sobre os que se fundamenta esa abstracción van mudando ó longo do tempo. Isto ten como consecuencia que a descrición dunha variedade (ou dunha lingua) terá validez mentres se adecúe ós textos que pretende clasificar. Segundo van cambiando os textos no tempo, deberán ir cambiando as descrições das variedades (e das linguas) que os describen e clasifican; dado que os textos cambian mudando trazos ou mudando as asociacións entre uns determinados trazos e uns determinados entes extralingüísticos, as descrições e clasificacións que deseñan as variedades tamén deben cambiar, sinalando os novos trazos e as novas relacións que estes establecen con entes extralingüísticos. En definitiva, unha determinada variedade pode existir ó longo do tempo con independencia dos trazos que a definan: as variedades son esenciais; os trazos que as definen son accidentais.

1.4. Criterios de validación das clasificacións

Do devandito fica un corolario importante. Dentro de cada unha das perspectivas de variación é posible identificar diferentes modos de organización: sobre o mesmo conxunto de textos, un dialectólogo segmentará un determinado número de variedades xeográficas e outro dialectólogo segmentará un número distinto. Todo depende de qué trazos se prioricen ou de cómo se organicen. Esta existencia de varias posibilidades de organización lévanos, pola súa parte, a outra cuestión: o criterio de validación dunha determinada proposta de clasificación das variedades lin-

güísticas. É certo que é posible segmentar diferentes grupos de variedades dentro dunha dimensión de variación dada, pero isto non significa que tódalas segmentacións sexan igual de boas (ou de malas)... Se así fose, non teríamos un criterio para preferir unhas sobre as outras, nin valería a pena esforzarse por buscar un arranxo dos datos mellor. Coido que deben existir, pois, criterios de validación que mostren qué achega é máis adecuada. Evidentemente, será mellor a clasificación que máis se adapte a uns presupostos teóricos; e serán mellores presupostos teóricos os que teñan unha capacidade de predicción máis afinada.

Vexamos dous exemplos. Nun estudio anterior pareceume encontrar unha especie de escalas de implicación na fala de Santiago de Compostela (Dubert 1999). Destarte, se unha fala presenta *i antibiático* (*a iauga*), presenta tamén *e paragóxico* (*comere*); ou ter *e paragóxico* non implica ter *i antibiático* e non conter *e paragóxico* implica non conter *i antibiático*. Desta maneira, pódense crear tres variedades lingüísticas:

- variedades que presentan *e paragóxico* e *i antibiático*,
- variedades que presentan só *e paragóxico*,
- variedades que carecen de *e paragóxico* e de *i antibiático*.

O segundo exemplo vénnos do tratamento do fonema /x/ nas falas santiaguesas. Unha antiga clase de palabras caracterizada por conter un son tipo [x] está sendo xebrada en tres clases distintas seguindo pautas léxicas:

- un grupo de palabras tipo *gato* está a mudar/mudou ese son tipo [x] por [g, u], con certeza, por mor da influencia do castelán;
- un grupo de palabras tipo *exemplo* está a transformar/ transformou, baixo o peso do estándar galego, ese son tipo [x] nun son tipo [ʃ];
- e un grupo de palabras tipo *hippy* mantén ese son tipo [x] (son préstamos comúns ó español e ó galego, ou en castellanismos que nunca se adaptan tipo *pijo*).

Estas tres clases fonolóxicas vincúlanse de diferentes maneiras con grupos de variedades: a *fala 1* mantén [x] en tódolos casos; a *fala 2* crea unha clase de palabras (α) en que [x] está a pasar/pasou a [g, u] e outra clase (β) en que [x] se mantén; a *fala 3* produce unha clase de palabras (γ) en que [x] está a pasar/pasou a [g, u], outra clase (δ) en que [x] está a pasar/pasou a [ʃ] e outra (ϵ) en que [x] se mantén (véxase cadro A).

Fala 1	[xato], [exemplo], [xipi]		
Fala 2	clase α : [xato] > [gato]	clase β : [exemplo] e [xipi]	
Fala 3	clase γ : [xato] > [gato]	clase δ : [exemplo] > [ejemplo]	clase ϵ : [xipi]

Cadro A

Existe tamén unha especie de implicación: se nunha fala se di só [xato], é probable que se diga só [exemplo]; se noutra fala se di [ejemplo], é máis probable que se diga [gato] ca que se diga [xato]. Tanto no caso de arriba coma no de abaixo existe un poder predictivo: observarmos *i antibiático* nun texto predí que encontremos *e epentético*; observarmos nun texto [ejemplo] predí que encontremos [gato]. Isto podería indicar que establecermos estas variedades lingüísticas é lícito, pois non só agrupa lectos que comparten algún tipo de trazo, senón que nos predí cómo poden funcionar.

1.5 Definición de sociolecto

Unha vez establecido o lugar que as variedades lingüísticas ocupan na teoría lingüística, paso a ofrecer unha definición de *sociolecto*. Para isto, tomarei unha definición de manual e asumirei tódolos riscos que isto comporta. Un sociolecto será unha variedade lingüística que se poida asociar a un grupo social, i.e., un conxunto de trazos que tenden a aparecer nos textos producidos por grupos sociais concretos. O problema fundamental deste tipo de definición é establecer qué son os grupos sociais ou qué etiquetas empregamos para definilos. Nunha sociedade coma a galega aínda non parece ter importancia o factor étnico (aínda que afirmar isto supón sermos excluíntes con comunidades coma a xitana ou as incipientes comunidades de inmigrantes, fortemente caracterizadas lingüística-mente), nin o factor relixioso... Pola contra, dáme a impresión de que si teñen importancia os factores ideolóxicos (a maioría dos nacionalistas, por exemplo, caracterízanse por un modo especial de falar) ou os factores relacionados coa lingua materna. Os autores do *MSG* (p. 24), por exemplo, consideran as *clases sociais* que empregaron no seu traballo como o resultado da función de varios factores: a profesión, os estudos, o nivel de ingresos e a procedencia xeográfica. Outra vez, unha clase social é unha abstracción.

A variación sociolectal en Galicia quizais vaia unida a un conxunto de todos estes factores: procedencia xeográfica do falante, lingua materna que ten, profesión que desempeña, ideoloxía que defende o falante, a procedencia xeográfica (rural, vilega, urbana...), etc. Por outra parte, creo que existe unha xerarquía de ordenación das variedades, de modo que a primeira gran división é a diatópica; dentro de cada xeolecto existirán diferentes sociolectos; e dentro de cada sociolecto, un conxunto de estilos.

En todo caso, o meu problema é establecer conxuntos de trazos lingüísticos (variedades lingüísticas) e non conxuntos de individuos, como o problema do dialectólogo é establecer conxuntos de trazos lingüísticos e non estudar a realidade xeográfica sobre a que os trazos se estenden. O meu é un traballo descritivo; a segunda fase, explicativa, non a pode facer só o lingüista: precisa da axuda do historiador, do sociólogo, do xeógrafo, do xenetista, do psicólogo social, etc.

2. Os sociolectos de Galicia: breve repaso bibliográfico

Non é nova a preocupación polos sociolectos que conviven en Galicia. O certo é que meditacións sobre este tema xa se produciron ó longo do século XIX acompañando a procura dunha norma escrita común para a lingua galega. O noso máis grande gramático deste século, Saco y Arce, razoaba así acerca dos datos sobre os que construíu a súa obra:

Tal vez se me tachará de ser en él [este ensaio] sobradamente servil a causa del respeto que muestro a los modos de decir y de alterar las palabras usadas por la gente de campo; pero a esto responderé: primero, que una lengua que apenas puede llamarse escrita, no puede tenerse por pura, sino tal como la hablan las únicas personas que no se han dejado aun contagiarse del castellano, esto es, los rústicos; segundo, que el examen atento y comparativo de esas alternancias, al parecer opuestas a la corrección gramatical, me ha hecho conocer que tienen su fundamento en la naturaleza e índole particular de la lengua misma (Saco y Arce 1868, p. XXV).

As dúas ideas principais deste parágrafo sorprenden pola súa modernidade. A última refírese, por exemplo, á naturalidade e ás causas internas do cambio lingüístico, algo que podemos encontrar nos fundamentos da gramática histórica de orientación estrutural, cando se nos fala de ocos no sistema, de cadeas de tracción ou cadeas de propulsión, etc., ou nas motivacións que os funcionalistas buscan no cambio cando nos falan do equilibrio entre o aforro no esforzo articulatorio e a necesidade de manter as diferencias na produción para mellor transmitir a información, de xeito que se facilite a percepción. Unha visión, en definitiva, lonxe da máis tradicional e simplista do cambio como simple corrupción provocada polo desleixo ou a ignorancia dos falantes.

Modernamente, Álvarez Cáccamo (1989) propón un contínuum interlingüístico “galego <—> español” (p. 284) que ten nun extremo diferentes formas de *galego estándar* (as diferentes linguas normativas) e no outro o *español estándar de Galicia*. No medio, e camiñando do galego ó castelán, encóntranse unha serie de etapas que el denomina *galego urbano*,

un *galego interferido*, un *español acastrado* e un *español subestándar*. A miña clasificación, como se verá, leva máis alá esta de Cáccamo, aínda que non concorda con ela. Cáccamo fala dun conxunto de falas coloquiais “fundamentalmente rurais e de uso no ámbito familiar e local”, doutro grupo “reduzido de variedades estándares, de orixe urbana, encetando o seu dinámico desenvolvemento interno e aceptación social en situacións formais”, e, finalmente, dun “conjunto de variedades interferidas galego-español, sistemas relativamente autónomos situados en diversos puntos dun hipotético *continuum* de fala galego <—> español” e empregadas nas zonas periféricas nas grandes cidades. Un dos problemas que encontro aquí é que se clasifica as variedades do primeiro grupo como falas *coloquiais*, o que nos leva a pensar que os galegofalantes das aldeas só teñen estilos coloquiais; sen embargo, todo falante normal debe, cando menos, saber producir textos nunha serie de estilos máis ou menos formais. No mesmo sentido, creo pouco adecuado o vencello entre as variedades próximas ós estándares e á formalidade, xa que non poucos os falantes que en certos contextos informais empregan formas propias do estándar. Por outra parte, como xa dixen na introducción, eu non creo na existencia dun *continuum*, senón na existencia de dous: os falantes clasifican os seus textos como galegos ou como casteláns, con independencia de se os consideran bo ou mal galego ou bo ou mal castelán.

Monteagudo e Santamarina (1993) esbozan seis grupos de variedades lingüísticas en Galicia: catro que consideran máis ou menos estables, nomeadamente, o *galego estándar*, o *galego popular*, o *castelán estándar* e o *castelán rexional*, e dous que xulgan extremadamente inestables, o *castro* e o *chapurrao*; Vidal Figueiroa (1997) só sinala tres (na área de Vigo, pero quizais extensibles ó resto de Galicia): un *vignéis tradicional*, un *galego urbano culto* e o *castelán*; Regueira (1999), tomando en consideración só o galego, detecta un *galego popular*, un *galego estándar* e un *novo galego urbano*. Sen embargo, non podo estar de acordo con ningunha destas últimas divisións do *continuum* sociolectal do galego, por consideralas, cando menos, insuficientes. Máis aínda, está por demostrar que existan variedades extremadamente inestables, como queren Monteagudo e Santamarina. ¿En que consiste esa inestabilidade? Un individuo que domine unha determinada *lingua-I* producirá un tipo concreto de textos que a reflectan; se desenvolveu esa *lingua-I* como se desenvolven tódalas *linguas-I*, i.e., a través da exposición a unha serie de textos, ¿en que sentido serán os textos que produzan inestables? Por outra parte, ninguén en Galicia estudiou detidamente as falas que producen os monolingües casteláns que pretenden falar galego nin as falas que producen os monolingües galegos que pretenden falar castelán; os avances na investigación da adquisición de segundas linguas móstrannos que falantes diferentes (incluso falantes provenientes de diferentes linguas) tenden a producir textos semellantes, que conteñen e repiten os mesmos tipos de *erros*. Non sabemos se existen ou

non patróns nos monolingües galegos ou casteláns que queren falar a outra lingua da comunidade, aínda que é fácil pensar que si os haxa. E se existen tales patróns, como a teoría da adquisición das segundas linguas podería axudarnos a crer, estas variedades non poden ser tan inestables nin impredecibles. Por outra parte, non creo que estas últimas variedades deban ser consideradas sociolectos; todo o máis, son formas individuais de *interlingua* (vid. infra).

3. *Unha nova proposta de clasificación dos sociolectos galegos*

A proposta de clasificación dos sociolectos galegos que aquí presento está baseada nalgúns logros da crioulística, disciplina que, ó meu xuízo, nos ofrece un conxunto de ferramentas moi útiles para afondar na situación lingüística de Galicia. As razóns son obvias: nas sociedades en que se falan crioulos adoitan producirse fenómenos de linguas en contacto, cunha lingua máis prestixiada e elaborada ca outra e con fenómenos de variación e cambio lingüístico motivados por esta situación de contacto⁴. Nesta exposición tamén me penso beneficiar do marco teórico deseñado por Muljačić (1991), empregando os conceptos xa coñecidos de vello na sociolingüística galega de *lingua cuberta* e *lingua teito*.

3.1. *Os sociolectos antes da divulgación do estándar*

Ata hai ben pouco, o *galego* foi unha lingua cuberta polo *castelán*. Sen embargo, aínda que real, esta expresión resulta excesivamente xenérica. Creo que non me equivoco se digo que a variedade de castelán que máis relación mantiña co *galego* non era o *castelán estándar* tal e como vén sendo descrito na gramática da RAE, senón unhas formas xeolectais de castelán tendentes a esa variedade. Este *castelán culto de Galicia* contén formas que lle son propias e (o que me parece máis importante) que non están estigmatizadas en ningún grupo social, de xeito que non constitúen

---

⁴ O feito de que tome termos da crioulística non significa que acepte ou pense que o galego está nun proceso de crioulización. Esta idea paréceme simplemente un despropósito que xorde de ignorar qué é un crioulo e cómo xorde. Dada a proximidade lingüística entre galego e castelán, e dados os cambios que introduciu no galego o contacto lingüístico co castelán, todo o máis que se poderá dicir é que se está a producir (ou que estivo a piques de producirse) un proceso de *dialectalización por subordinación* do galego con respecto ó castelán (algo parecido ó que lle pasou ó aragonés con respecto ó castelán; véxase Montes Giraldo 1984) coas repercusións lingüísticas asociadas de todos coñecidas.

*estereotipos nin marcadores*⁵. Por exemplo, estas variedades caracterízanse, quizais, por un

- uso de trazos gramaticais propios do galego alleos ó castelán estándar (formas do pasado simple no canto das compostas: *comí* por *be comido* en *boy comí carne*; uso de perífrases coma *dar becho*: *no di becho la comida a tiempo*; sobrexeneralizacións hipercorrectoras: sobre o paralelismo gal. *estar na casa* > cast. *estar en casa* constrúese o castelán agalegado *estar en cama*);
- uso de ítems léxicos galegos (*pan reseso* ou *coger el niño en el colo*, *apurar* ‘apresarse’, *esmagar*); uso de galeguismos non traducidos: *empanada de xoubas*);
- patróns fonolóxicos propios do galego (distinguir entre [ˈbeŋgo] ‘P1 sing IPres de *vengar*’ e [ˈbeŋgo] ‘P1 sing IPres de *venir*’; [ˈkome] ‘P3 sing IPres de *comer*’ fronte a [ˈkome] ‘P2 sing Imp de *comer*’)⁶.

Neste sentido, pódese dicir que estes modelos de *castelán culto de Galicia* funcionaban coma se fosen *acrolectos*⁷, variedades lingüísticas castelás tendentes ó *castelán estándar xeral*, sen chegaren a ser exactamente coma el, e que realmente dominaban poucas persoas. Co paso do tempo, o castelán instalouse de tal xeito na sociedade galega que se volveu lingua materna de moitas persoas de diferentes grupos sociais e foi capaz de crear xeolectos fortemente agalegados, moi tendentes ó galego, de xeito que se crearon unha especie de *basilectos casteláns de Galicia*. Tanto na súa forma de *acrolecto* coma na súa forma de *basilecto*, o castelán puido

---

⁵ Unha variable lingüística que “se converte nunha das normas que definen a comunidade de fala, e tódolos membros da devandita comunicade reacciona de xeito uniforme ó seu uso (sen ser necesariamente conscientes diso)” chamase *marcador* (Labov 1972, p. 230); “os *estereotipos* son formas socialmente marcadas, etiquetadas de forma notoria pola sociedade. [...] Un estereotipo social é un feito social, que forma parte do coñecemento xeral dos membros adultos da sociedade; isto é certo aínda que o estereotipo non se axuste a ningún conxunto de feitos obxectivos. Os membros dunha comunidade lingüística comentan e conversan sobre os estereotipos. [...] Algúns trazos estereotipados están fortemente estigmatizados, pero son tamén resistentes e duradeiros” (Labov 1972, pp. 387-388).

⁶ É un feito que hoxe en día, moitos destes trazos desapareceron de moitas variedades castelás de Galicia: un exemplo claro témolo no uso cada vez máis habitual dos tempos compostos e na cada vez máis común fusión das vocais medias.

⁷ Nos lugares en que conviven os crioulos e as linguas de prestixio que serviron de base na creación daqueles, o *acrolecto* é a variedade do crioulo “que está máis cerca, ou que posiblemente incluso xa é indética, á lingua de prestixio”; o crioulo máis *puro* é denominado *basilecto* e, entre o *basilecto* e o *acrolecto* existen variedades intermedias denominadas *mesolectos* (Trask 2000, s. v. *post-creole continuum*).

transformarse na lingua propia dunha parte significativa da poboación. En todo caso, o castelán agalegado ou *basilectos casteláns de Galicia* non constitúen unha masa uniforme que se opoña ó castelán culto de Galicia ou ós *acrolectos casteláns*, senón que quizais se poidan establecer diferentes variedades con límites difusos ó longo dun contínuum. Cada unha das variedades que se poidan segmentar nese contínuum constituirían sociolectos intermedios ou *mesolectos*, propios de diferentes grupos sociais, caracterizados por posuír diferentes trazos diverxentes do *castelán culto de Galicia* e dos *basilectos casteláns de Galicia*. Deste xeito podemos atopar diferentes variedades lingüísticas establecidas segundo os seus trazos internos, como tento mostrar no cadro B.

basilecto castelán de Galicia	<i>estábanos allí</i>	<i>voy ver eso</i>	<i>estes</i>	<i>déame</i>
mesolecto 1	<i>estábamos allí</i>	<i>voy ver eso</i>	<i>estes</i>	<i>déame</i>
mesolecto 2	<i>estábamos allí</i>	<i>voy a ver eso</i>	<i>estes</i>	<i>déame</i>
mesolecto 3	<i>estábamos allí</i>	<i>voy a ver eso</i>	<i>estos</i>	<i>déame</i>
acrolecto castelán de Galicia	<i>estábamos allí</i>	<i>voy a ver eso</i>	<i>estos</i>	<i>déme</i>

Cadro B

É posible que os falantes do mesolecto 3 estigmaticen formas do basilecto e dos mesolectos 1 e 2 (de feito, iso é o que pasa); e que os falantes dos mesolectos 2 estigmaticen formas do mesolecto 1 e do basilecto, etc. E é posible que os falantes do acrolecto descualifiquen o castelán dos falantes dos mesolectos e do basilecto como mal castelán, a pesar de que todos digan *pan reseso* ou *subir al colo*, pois só algunhas das formas que caracterizan os mesolectos e os basilectos funcionan como *marcadores* (incluso só algunhas se transforman en *estereotipos*); as formas que coinciden coas do acrolecto son consideradas lícitas.

Aínda que ata agora estiven referíndome ó galego coma se fose unha soa variedade, é ó meu xuízo máis acertado considerar que tampouco esta lingua constitúe un sistema uniforme, pois no seu seo resulta fácil encontrar diferentes variedades lingüísticas con distribución sociolectal xa de antigo, como mostran as afirmacións dos diferentes apoloxistas do século XIX, que distinguían o galego das vilas e o das aldeas, etc. Como sinala Regueira (1999, p. 859), as variedades vilegas diferéncianse das aldeás, entre outras cousas, pola súa maior castelanización.

Calquera investigador que se achegue hoxe ó galego pode comprobar como realmente se poden establecer diferencias entre distintos sociolectos en función da cantidade de innovacións castelanizantes que aparecen ou en función da cantidade de trazos *enxebres* que se conserven (harmonizacións vocálicas, labializacións, vocais epentéticas e antihiáticas,

por exemplo). As formas de galego máis conservadoras tanto no acento coma no léxico ou na gramática poderían denominarse *basilectos galegos*. Sobre estes basilectos existiron diferentes mesolectos que se podían establecer en función dos trazos internos que compartían co *acrolecto castelán de Galicia* (véxase o cadro C).

basilecto galego	<i>moita calor</i>	<i>fan coma Antonio</i>	<i>colle a culler</i>
mesolecto galego 1	<i>moita calor</i>	<i>fan coma Antonio</i>	<i>colle a cuchara</i>
mesolecto galego 2	<i>moita calor</i>	<i>fan como Antonio</i>	<i>colle a cuchara</i>
mesolecto galego 3	<i>moito calor</i>	<i>fan como Antonio</i>	<i>colle a cuchara</i>
acrolecto castelán	<i>mucho calor</i>	<i>hacen como Antonio</i>	<i>coge la cuchara</i>

Cadro C

Podería dicirse que os mesolectos galegos 2 e 3 contiñan formas que tenden ó castelán en diferentes graos; deste xeito, é posible dicir que estas variedades lingüísticas se comportaban coma se fosen *mesolectos exoglóxicos* (pois eran variedades galegas que tiñan o castelán por acrolecto), fronte ás variedades castelás que viamos antes, que serían *mesolectos endoglóxicos* (pois eran variedades de castelán que tiñan o castelán por acrolecto).

3.2. Unha nova situación: o acrolecto galego

En todo caso, nestes últimos lustros xurdiu unha nova figura, o galego *estándar*, variedade lingüística máis ou menos homoxénea elaborada a partir do conxunto das falas galegas modernas. A través do ensino, dos medios de comunicación e do seu uso en actos oficiais, esta nova variedade emerxente constitúese nunha nova lingua teito que xera á súa vez un novo acrolecto, o *acrolecto galego*, que é un sociolecto tendente ó galego estándar, aínda que contén no seu interior formas excluídas da variedade normativa: hiperenxebrismos, lusismos, dialectalismos e castellanismos. Precisamente é a aparición de hiperenxebrismos e lusismos, xunto con formas estándares ou con dialectalismos que non coinciden cos dialectalismos do falante, o que separa esta variedade do basilecto galego. Non é difícil escoitar escritores, profesores ou intelectuais que empregan dialectalismos coma *parteu, canciós, seña*, ó lado de formas estándares coma *parciais* ou hiperenxebrismos coma *diviño*...

Este acrolecto galego comeza hoxe a subordinar o basilecto galego, que deixa de orientarse só cara ó castelán e que tamén pasa a converxer co galego estándar. Se isto é certo, como eu creo, deberíamos esperar a creación dun novo continuum que una basilecto e o acrolecto galegos a través de varios *mesolectos endoglóxicos* (por teren o galego como lingua á que tenden). O conxunto formado por estes basilectos galegos e os diferentes mesolectos galegos é o que eu denomino *galego popular*. A verifica-

ción desta posibilidade encóntrase no meu estudio do galego de Santiago de Compostela (Dubert 1999), no que achego probas abondas de que este fenómeno está a suceder, e existen xa falantes que empregan un mesolecto que non coincide nin co estándar, nin co acrolecto galego que falamos moitos profesionais da lingua nin co galego popular da cidade: “asta ten unhos guardias... unha compañía de... de siguridá... ¿como se chama?... son privados... que non son *municipais*”.

O cadro D mostra unha posibilidade de agrupamento de tódolos sociolectos; nel vese como considero o galego popular unha agrupación dos basilectos e mesolectos galegos.

	teito: galego estándar	teito: castelán estándar
	acrolectos galegos	acrolectos casteláns
galego popular	mesolectos galegos 1, 2...	mesolectos casteláns 1, 2...
	basilecto galego	basilecto castelán

Cadro D

Non ter presentes todos estes sistemas pode conducir a cometer erros. Por exemplo, nun traballo sobre a adquisición do léxico nunha nena bilingüe, López Romalde (1996) clasifica como palabras do lexicón castelán da nena formas coma *agua, ahora, cuna, decir, yogurt* (quizais pola pronuncia [ʃɔ'ʉur])... Sen embargo, cómpre sinalar que estas palabras poden figurar, marcadas como galegas, no lexicón dun falante de galego popular xunto con formas coma *cabalo* ou *roda*. De feito, a propia autora aclara que a lingua a que está exposta a meniña non é galego estándar, senón que é un galego bastante castelanizado (p. 118).

3.3. O novo galego urbano: *interferencias por substrato, transferencias negativas e as interferencias por contacto*.

No seo deste conxunto de variedades lingüísticas, Regueira (1999) illa unha, denominada *novo galego urbano*, que conta cunha morfoloxía e un léxico moi próximos ó galego estándar e cun sistema fonolóxico, unha sintaxe e unha frascoloxía moi castelanizados. É un sistema innovador, que se afasta en varios aspectos das variedades galegas xa mencionadas, pero que segue sendo categorizada como *galego*. O *novo galego urbano* é a vía de expresión en galego de moitos falantes co castelán como lingua materna.

Esta variedade ten a súa orixe na socialización dunha *interlingua fosilizada*. O termo *interlingua* refírese ós textos producidos por un falante non-nativo dunha lingua. O termo *fosilización* refírese á presenza continua dun determinado tipo de *erros* neses textos; estes erros reflicten o feito de que o falante non-nativo cesa de aprender a segunda lingua (Gass e Selinker 1994).

Moitos destes *errors* teñen a súa orixe no emprego que os aprendices dunha segunda lingua empregan os seus coñecementos da súa lingua nativa na súa tentativa de producir textos na lingua que están a aprender. Esta estratexia denomínase *transferencia* e, en función dos resultados obtidos, adoita clasificarse con dúas etiquetas: *positiva* ou *negativa*. Son *transferencias positivas* as que non producen erros: *v.g.*, dado que galego e castelán comparten a concordancia de adxectivos e determinantes cos substantivos, o falante de castelán que aprende galego non ten por qué memorizar as regras que xeran esa concordancia: a gramática do castelán fórnecellas directamente. Son *transferencias negativas* as que producen erro: *e.g.*, a colocación dos pronomes clíticos en casos coma *llo dixen eu, pero o fago eu mellor*. Algo que nos debe quedar claro é que *transferencia positiva* e *transferencia negativa* non son dous procesos distintos. O que é *positivo* ou *negativo* son os resultados da estratexia de transferencia. Os falantes empregan algúns dos coñecementos lingüísticos que valen para producir textos nunha lingua cando pretenden producir textos na outra: o traspaso unhas veces produce formas correctas e outras veces produce formas incorrectas (Gass e Selinker 1994). Isto explica, en parte, as orixes do *novo galego urbano*⁸.

Este tipo de problemas de *transferencia* que afectan ós aprendices deben ser desligados dos problemas que afectan ós falantes nativos en situacións de contacto. Neste último caso, Thomason e Kaufman (1988, p. 37) distinguen entre *préstamo* e *interferencia por substrato*. O *préstamo* é a incorporación de trazos foráneos nunha lingua por parte dos seus falantes nativos: a lingua nativa mantense pero cambia debido á adición deses trazos incorporados. Invariablemente, nunha situación de *préstamo*, os primeiros trazos alleos que se integran son palabras. Se a lingua foránea exercese unha presión cultural forte e longa sobre o grupo de falantes que aceptan os *préstamos*, acabaría por ser posible que tamén entrasen trazos estruturais (sexan elementos fonéticos, fonolóxicos, morfolóxicos ou sintácticos...). Evidentemente, este é o caso do castelán e o galego na actualidade, e isto é o que xustifica a existencia de diferentes *mesolectos*, que son o froito dos diversos graos de presión. A *interferencia de substrato* (Thomason e Kaufman 1988, p. 38) consiste na influencia que os falantes da *interlingua fosilizada* exercen sobre os falantes nativos; estas interferencias comezan máis ben pola fonoloxía e a sintaxe, e ás veces inclúen elementos da morfoloxía. Nótese que o termo *interferencia de substrato* é aparentemente problemático, pois os falantes da lingua nativa non teñen a lingua materna dos aprendices como lingua de substrato; son os aprendi-

---

⁸ Existen outros tipos de fontes de erro, as *xeneralizacións* (*dixo que faleille eu*) e a *evitación* (tentar evitar estruturas por medo a cometer erros), por exemplo, pero non interesan agora.

ces quen transfiren coñecementos da súa lingua materna (que funciona como lingua de substrato) cando queren producir textos na lingua obxectivo. A diferenza entre préstamo e interferencia por substrato consiste en que no primeiro os falantes nativos (de galego) toman trazos directamente da lingua allea (do castelán), mentres que na interferencia por substrato toman trazos da lingua allea (do castelán) a través da modalidade da súa lingua que falan os aprendices (o novo galego urbano).

O *novo galego urbano* é, fundamentalmente, unha variedade localizada na fala de grupos sociais con prestixio. Dada a súa capacidade de influencia, quizais cumpriría situala á mesma altura có acrolecto galego. Hoxe en día comeza xa a haber falantes que teñen como lingua materna algún tipo de *novo galego urbano*.

4. Conclusións

Neste traballo presentei unha nova clasificación dos sociolectos galegos. Tras reflexionar sobre o status teórico das variedades lingüísticas e sobre outras análises anteriores, elaborei unha proposta de clasificación dos sociolectos galegos creada a partir das ferramentas que produce a crioulística. Deste modo, concluí que en Galicia podemos encontrar dous continua lingüísticos: un no que se verifica a existencia de variedades lingüísticas galegas e outro no que se verifica a existencia de variedades lingüísticas castelás. As linguas normativas exercen de *teito* de todas estas variedades; as variedades de máis prestixio son denominadas *acrolectos* e as de prestixio máis baixo son denominadas *basilectos*; unhas e outras están conectadas por toda unha serie de *mesolectos*. Os *basilectos galegos* son os que conteñen máis formas propias dos dialectos galegos; os *basilectos casteláns* son variedades de castelán moi interferidas polo galego. Os *mesolectos galegos* diferéncianse en virtude da cantidade de formas galegas que conservan e de trazos do castelán que inclúen; os *mesolectos casteláns* distínguense entre si por mor da cantidade de galeguismos que conteñen. Os *acrolectos casteláns* conteñen distintos tipos de dialectalismos e formas galegas que non están estigmatizados polos falantes destas variedades (aínda que si estigmaticen as formas galegas dos outros lectos); os *acrolectos galegos* conteñen formas do galego estándar (ou dos galegos estándares), mais unha serie de hiperenxebriismos, lusismos, castelanismos e dialectalismos galegos. Ó lado destas variedades, están a xurdir outras denominadas *novo galego urbano*, faladas por castelanfalantes que empregan o galego (pola razón que sexa); estas variedades presentan unha fonoloxía e unha sintaxe moi castelanizadas e unha morfoloxía e un léxico moi próximos ós das variedades estándar.

5. Bibliografía citada

- Álvarez Cáccamo, C. (1989): “Variaçom lingüística e o factor social na Galiza”, en *Hispanic Linguistics* 2:2, pp. 253-298.
- Berruto, G. (1995): *Fondamenti di sociolinguistica*. Roma: Editori Laterza.
- Bloomfield, L. (1926): “A set of postulates for science of language”, en *Language* 2, pp. 153-164. Cito pola edición de Martin Joos *Readings in linguistics I. The development of descriptive linguistics in America 1925-1956*, Chicago University Press, Chicago, 1957, pp. 26-31.
- Bloomfield, L. (1933): *Language*. Holt, Rinehart and Winston, Inc. Cito pola edición de The University of Chicago Press, London, 1984.
- Coseriu, E. (1973): “Sistema, norma y habla”, en *Teoría del lenguaje y lingüística general*, 3ª edición. Madrid: Gredos, 1982, pp. 11-113.
- Chomsky, N. (1965): *Aspects of the theory of Syntax*. Cambridge: MIT.
- Chomsky, N. (1986): *Knowledge of language*. New York: Praeger.
- Chomsky, N. (1995): *The minimalist program*. Massachusetts: MIT. Cito pola traducción española *El programa minimalista*, Madrid, Alianza, 1999.
- Dubert García, F. (1999): *Aspectos do galego de Santiago de Compostela*. Anexo 44 de *Verba*.
- Dubert García, F. (2000): “¿Norma galega, sistema galego-portugués,? Aplicación dos termos de Coseriu ó «galego» e ó «portugués»”, en *Cadernos de lingua* 22, pp. 101-122.
- Dubert García, F. (no prelo 1): “Breves notas sobre o ensino da lingua e o ensino da gramática”, en R. Lorenzo (coord.) *Homenaxe ó Profesor Fernando R. Tato Plaza*. Departamento de Filoloxía Galega da Universidade de Santiago de Compostela.
- Dubert García, F. (no prelo 2): “Variedades xeolingüísticas e cultivo da lingua: crítica dunha hipótese sobre as orixes da fragmentación diatópica do galego”, *Libro Homenaxe ó Profesor Fernando R. Tato Plaza*. ILG / Fundación Pedro Barrié de la Maza.
- Gass, S. M. e L. Selinker (1994): *Second language acquisition*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Jackendoff, R. (2002): *Foundations of Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Labov, W. (1972): *Sociolinguistics patterns*. University of Pennsylvania Press. Cito pola traducción española *Modelos sociolingüísticos*, Madrid, Cátedra, 1983.
- López Romalde, Mª A. (1996): “Características da evolución do léxico dunha nena bilingüe galego-castelán”, en *Cadernos de Lingua* 13, pp. 115-132.
- Monteagudo, H. e A. Santamarina (1993): “Galician and Castilian in contact: historical, social and linguistic aspects”, en R. Possner e J. N. Green (eds.) *Trends in Romance linguistics and philology*. Vol. 5: *Bi-*

- lingualism and linguistic conflict in Romance*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter, Vol. 5, pp. 117-173.
- Montes Giraldo, J. J. (1984): “Para una teoría dialectal del español”, en *Homenaje a Luís Flórez. Estudios de historia cultural*, Bogotá: Instituto Caro y Cuervo, pp. 72-89.
- MSG = M. Fernández Ferreiro et alii (1994): *Lingua inicial e competencia lingüística en Galicia*. Real Academia Galega.
- Mulja M. (1991): “Per un approccio relativistico al rapporto: lingua nazionale - dialetti”, en Giovan Battista Pellegrini (ed.): *XVIII Congresso di studi dialettali italiani “Fra dialetto e lingua nazionale: realtà e prospettive”*, Padova: Unipress, pp. 247-259.
- Regueira, X. L. (1999): “Estándar oral e variación social da lingua galega”, en R. Álvarez e D. Vilavedra (eds.) *Cinguidos por unha arela común. Homenaxe a Xesús Alonso Montero*, 2 vols., Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, vol. 1, 855-875.
- Saco y Arce, J. A. (1868): *Gramática gallega*. Lugo: Imp. de Soto y Freire. Cito pola segunda edición: Ourense, Graf. Tanco, 1967.
- Saussure, F. de (1916): *Cours de linguistique générale*. París: Payot. Cito pola traducción española *Curso de lingüística general*, Madrid, Alianza, 1983.
- Thomason, S. G. e T. Kaufman (1988): *Language contact, creolization and genetic linguistics*. Berkeley: University of California Press.
- Trask, R. L. (2000): *The dictionary of historical and comparative linguistics*, Edinburgh: Edinburgh University Press, Ltd.
- Vidal Figueiroa, T. (1997): “Estructuras fonéticas de tres dialectos de Vigo”, *Verba* 24, pp. 313-332.